

ZORAN ŽUGIĆ

Socialistična javnost: ideologija, utopija, ali nekaj tretjega?

(O interpretacijah javnosti v Jugoslovanski komunikologiji)

Uvod

Raziskovanje razvoja komunikacijske teorije in prakse v Jugoslaviji, katerega namen je spoznati »prakso ideologije v delovanju komunikacijskih medijev«* ne bi zadostilo svojemu namenu, če ne bi zajelo tudi skoraj tridesetletnega obdobja teoretskega elaboriranja t. i. socialistične (samoupravne) javnosti. Tako splošno postavljen cilj je potrebno operacionalizirati na treh ravneh: 1. znotraj celotnega komunikacijskega kompleksa v Jugoslaviji je potrebno opredeliti pomen pojma javnosti; 2. opredeliti njegovo teoretsko utemeljenost v poglavitnih sodobnih raziskovalnih paradigmah svetovne komunikologije in 3. označiti temeljne zgodovinske posebnosti razvoja meščanske in socialistične (proletarske, samoupravne) javnosti.

Analiza pojma javnost v interpretacijah jugoslovanskih komunikologov je potemtakem segment raziskovanja komunikologije v Jugoslaviji. Le-ta se je razvijala kot »obrobna veda« in je prišla do rezultatov, ki napeljujejo na dve poglavitni spoznanji: a) v Jugoslaviji že trideset let eksistira komunikacijska teorija in praksa neke določene kvalitete; b) v njenem razvoju bi težko odkrili prevlado le ene znanstveno artikularne raziskovalne paradigme. Ta ugotovitev izhaja iz opravljenega bibliometričnega raziskovanja citiranja jugoslovanskih avtorjev;¹ paradigme so bile – ne glede na njihove očitno različne znanstvene strokovne in vrednostne usmeritve – predmetno združene v okvir discipline, kakršna je komunikologija.

S predpostavko, da ne obstaja prevladujoča raziskovalna paradigma v teoriji in praksi ideologije v delovanju komunikacijskih medijev v Jugoslaviji, je anticipirano stanje, ki ne dopušča uporabe in razvoja samo enega od možnih komunikacijskih modelov. Vpogled v disciplinarni razvoj komunikologije v Jugoslaviji potemtakem navaja k sklepu, da razlike v epistemoloških, strokovnih in vrednotnih usmeritvah avtorjev, ki so ustvarjali našo komunikacijsko teorijo in prakso, niso mogle pripeljati do drugačnega rezultata. Ker ni bilo sistematiziranega pristopa, je prihajalo do razlik tudi v interpretaciji pojmov, kot sta na primer javnost in javno

* Raziskava »Razvoj komunikologije v Jugoslaviji« je bila formalno sprožena in institucionalizirana s projektom: »Vplivne ideologije v svetu in ideološke orientacije v jugoslovanski družbi«, Centar za idejnoteoretski rad CK ZKH »V. Bakarić«, Zagreb, 1985; avtor objavljenih študij je učitelj na Fakulteti za telesno kulturo Univerze v Zagrebu (*op. ur.*).

¹ Gl. S. Splichal, Razvoj znanosti na obrobju: komunikologija v Jugoslaviji, Raziskovalni inštitut FSPN, Ljubljana 1988, 1–37.

mnenje, katerih recepcija v jugoslovanski komunikologiji je osrednja tema tega prispevka. Raziskovanje različnih pristopov do javnosti (in javnega mnenja) v jugoslovanski komunikologiji smo opravili na podlagi del najpogosteje citiranih in najpomembnejših avtorjev, in to ne glede na število objavljenih del o tej temi. Tako so bili v raziskovanje zajeti: J. Đorđević (1957, 1985), T. Đorđević (1975, 1981), T. Jantol (1975, 1980, 1980a, 1986), S. Splichal (1981, 1981a, 1986, 1986a), R. Supek (1968), Lj. Tadić (1964, 1987) in F. Vreg (1968, 1975, 1978, 1980, 1980a, 1981, 1985 in 1986). Z analizo njihovih interpretacij javnosti smo poskušali odgovoriti na naslednja vprašanja: kakšna je tematska struktura njihovih del, katere pojme najpogosteje obravnavajo, ali raziskujejo razmerja med sorodnimi pojmi – na primer med javnostjo in javnim mnenjem, ali jih zanima zgodovinska geneza javnosti, ali in kako problematizirajo t.i. socialistično javnost, kako uporabljajo citirano literaturo in ali obstajajo razlike med knjigami in spisi, objavljenimi v časopisih? Tu bomo, ne da bi se podrobno spuščali v odgovore na zastavljena vprašanja, poskušali analizirati pogloblitve in priti do skupne podlage, če seveda obstaja, da bi tako dobili vpogled v konkretne učinke in domete jugoslovanske komunikologije pri vzpostavljanju in razvoju javnosti znotraj socializma kot projekta in resničnosti.

Spraševati po teoretskem in praktičnem statusu javnosti v socializmu pomeni, da se vračamo k prej postavljenemu vprašanju o teoretski (ne)utemeljenosti te kategorije v delih jugoslovanskih komunikologov in zgodovinski umeščenosti socialistične javnosti nasproti meščanski. To predpostavlja razvijanje analitskega postopka kot pogloblitvega koraka, ki je potreben, da bi se sploh lahko spoprijeli z vprašanjem: kaj je socialistična javnost, kakšna je njena (pred)zgodovina, kakšna je njena sedanost in kakšne perspektive?

Javnost kot teoretska in socioempirična kategorija

Analitični vpogled v interpretacije javnosti v delih eminentnih jugoslovanskih avtorjev razkrije že omenjeno spoznavno-teoretsko in vrednostno različnost v njihovih pristopih. Pojem javnosti v svojih delih eksplicitno obravnavajo J. Đorđević, T. Jantol in Lj. Tadić, implicitno pa T. Đorđević in F. Vreg. S socioempirično razsežnostjo javnega mnenja kot segmenta javnosti se ukvarjata R. Supek in S. Splichal.

Prvo definicijo javnosti na ravni obče pojmovne opredelitve je postavil J. Đorđević. Po njegovem mnenju jo opredeljujejo trije elementi in sicer: »prvič, to je celota vseh državljanov, ki imajo relativno trajno in aktivno stališče do splošnih in skupnih vprašanj ureditve in razvoja skupnosti; drugič, javnost pomeni pravico in možnost udeležbe ne samo v politični aktivnosti in nadzoru, temveč tudi v državni oblasti in družbenem upravljanju; tretjič, javnost predpostavlja obstoj ne samo temeljnih osebnih in političnih demokratičnih pravic in jamstev za te pravice, temveč tudi minimalno materialno in tehnično možnost, da se ljudje lahko izražajo in sodelujejo v družbenem življenju« (1957:17).

Trideset let kasneje je isti avtor dodal pojmu javnosti še tri nove pomene. Javnost zdaj predstavlja: »a) družbeno stanje, in sicer ne glede na to, ali mu ustreza določeno kolektivno mnenje; b) politični subjekt, ki je izvor in utelešenje informacij; c) ne samo oblika demokratizacije, temveč tudi preseganja politične odtujenosti v socializmu in v samoupravnih družbenopolitičnih odnosih« (1985:93).

J. Đorđević posebej poudarja pomen javnosti kot subjekta, ki omogoča, da se javno mnenje kot difuzni pojem konkretizira in preobraža prek teorije informacij. Zanj je javnost izraz in porok demokratičnih procesov in obnašanja v procesih političnega komuniciranja. Je še več, ker omogoča »vzpostavlanje oblik in poti za razreševanje protislovij in dualizma v družbeni in politični ureditvi« (1985:94). Vendar pa vnaša J. Đorđević v primerjavi s staro opredelitvijo tega pojma največjo novost s pojmovanjem javnosti kot subjekta, s katerim se najavlja nek novi pluralizem, »ne samo pluralizem interesov, ampak tudi interesni pluralizem. Ta pluralizem mnogo bolj in odločilneje ukinja težnje po docela političnem oziroma večstrankarskem pluralizmu, pa tudi procese atomizacije in konfliktnosti, ki pogosto izvirajo iz koncepta pluralizma samoupravnih interesov« (1985:95).

Eksplicitno opredeljuje pojem javnosti tudi T. Jantol, in sicer v štirih temeljnih pomenih: »Prvič, javnost pomeni načelo publicitete oziroma načelo odprtosti in dostopnosti; drugič, to je sfera javnih zadev in dolžnosti; tretjič, to je komunikacijsko polje ali področje interakcij med publiko in oblastjo in, četrtič, je oblika delovanja, v katerem se vzpostavlja specifično razmerje zaupanja in privlačnosti med publiko in javnimi subjekti« (1980:13). Iz teh štirih temeljnih pomenov izvaja Jantol bistvo javnosti, ki »... izraža soodgovornost ljudi za oblikovanje lastnega družbenega življenja; s tem se uvršča med temeljne vrednote novoveške politike, med določnice njene demokratične biti... V tem smislu je pomen javnosti v politiki predvsem v njenem načelu odprtosti in sodelovanja. Načelo odprtosti je vgrajeno v konstitutivni temelj demokratičnih ureditev kot ena osrednjih norm, ki opredeljujejo ravnanje vseh udeležencev v političnem življenju« (1980:13).

Skratka, javnost je po Jantolu komunikacijsko polje, v katerem publika državljanov in nosilci funkcij oblasti – torej oba temeljna subjekta političnega življenja – kot komunikatorja izmenjujeta simbole regulativne splošne volje, in to v oblikah, ki jih določa okvir konkretnega normativnega sistema. Ta odnos je stalna komunikacijska zveza dveh strani v političnih skupnostih, in to na podlagi ideje o sodelovanju vsakega človeka pri temeljnih skupnih vprašanjih. Da pa takšna opredelitev pojmov politika in politična skupnost ne bi zdrknila v abstraktno splošnost, ki spregleda bistvo sodobnih, v osnovi še vedno dualističnih družb, je Jantol vpeljal v igro medij, v katerem se strnjujejo tokovi političnega komuniciranja, medij javne moči: »Izza zahtev, ki jih 'publika' namenja 'vladi', kakor tudi odločitev, ki jih 'vlada' naslavlja publiko, stoji moč, s katero računata obe strani; v vrstah socialno in interesno raznotere publike pa se prevladujoče mišljenje pogosto prebije ne zaradi ali samo zaradi moči argumentov, temveč tudi z argumenti moči« (1980:15). Od tega, ali pri nastajanju prevladujočega mišljenja publike zmagujejo argumenti moči ali moč argumentov, je odvisen tudi tip javnosti.

Drugače kot J. Đorđević in T. Jantol, ki se pri opredeljevanju javnosti osredinjata na splošne elemente in pomene, okoli katerih oblikujeta pojem javnosti, pa Lj. Tadić (1987) definira javnost predvsem kot zgodovinsko kategorijo. Kot takšna se spreminja in razvija: od prvotnega pomena pri starih Grkih, prek Kantovega implicitnega pojmovanja kot »javne rabe uma« pa tudi kot kritike, potem prek Marxove kritične teorije o razredni družbi – vse do opredelitve javnosti v interpretaciji jugoslovanske Praxis filozofije. Pri zgodovinski problematizaciji javnosti se Tadić najdalj zadrži na primeru Kantovega razumevanja kritike kot splošne sposobnosti uma, kot sodišče, kjer um izreka svojo presojo; posebej poudarja pomen tega pojmovanja ne samo za javnost zgodnjega kapitalizma, ampak tudi za Marxovo analizo razvitega kapitalizma, ki omogoča – zlasti na podlagi Marxovih tez o pomenu svobode tiska za razvoj javnosti – razvoj kritične teorije družbe. Z opi-

ranjem na Marxa so v kritični teoriji nastale po mnenju Tadića najpomembnejše sodobne teorije javnosti – Habermasova teorija meščanske javnosti in Negtova in Klugejeva teorija proletarske javnosti.

O pojmu javnosti izrecno govorita tudi T. Đorđević in F. Vreg. Prvi meni, da je (politična) javnost subjekt javnega mnenja, ki jo lahko vzpostavlja samo skupina ljudi, ne pa tudi posameznik, kajti ta z vstopom v »kolektivno socialno-psihološko španovijo z drugimi – zlasti v okviru množičnih astrukturnih oblik družbenosti – »žrtvuje« identiteto in se uvršča v niz personalno neidentificiranih individuov. Prav to se dogaja s pripadniki politične javnosti, ker gre za obliko družbenosti, v kateri ni hierarhije vlog in zato tudi ne diferenciacije v personalnem smislu« (1975:82). Politična javnost je torej družbeni mehanizem, »s čigar posredovanjem kot tudi prek organizacijsko-institucionalnih dejavnikov političnega sistema se rešuje razmerje med človekom, se pravi med njegovim družbenim okoljem ali družbo v celoti, ter med državo kot ožjim političnim aparatom . . . Politična javnost se ob ostalih oblikah političnega združevanja (publika, grupa in množica kot astrukturalne skupine na eni ter politične stranke in skupine pritiska na drugi strani – Z. Ž.) tudi sama pojavlja v vlogi dejavnika, ki s svojim posredništvom ta konfliktni odnos *politično* premaguje (1975:85).

Še bolj implicitno je v opredeljevanju pojma javnosti stališče F. Vrega. Izhaja namreč iz zgodovinsko že vzpostavljene razlike med meščansko in socialistično javnostjo (1980:23–25). Meščansko javnost šteje za nujno posledico ločenosti razrednih družb na politično državo in meščansko družbo, kar se kaže v polarizaciji na javno in zasebno sfero. »Meščanska javnost je tako razklana na elito kapitalске oblasti in na delavski razred. To je javnost, v kateri manjšina vlada nad večino delovnih ljudi. V njej so nerazrešljiva razredna protislovja, ki se nenehno kažejo v ostrih razrednih spopadih, konfliktih, stavkah, revolucionarnih vrenjih« (1980:303). Ta javnost je kot tipična kategorija meščanske demokracije tudi danes načelno prisotna, čeprav je že zdavnaj izgubila tiste idealne demokratične funkcije, katere ji je pripisovala liberalna teorija meščanske družbe. Na drugi strani pa, za razliko od meščanske, socialistična oziroma samoupravna javnost po mnenju F. Vrega ni razredno razklana. Je . . . »agregacija različnih samoupravnih skupnosti, ki prek institucionalnih kanalov delegatskega sistema izražajo mnenja in soodločajo . . . Javnost samupravljalcev odloča tako v sferi dela kot tudi v sferi oblasti, zato je ta javnost tudi kvalitetno povsem različna od drugih socialnozgodovinskih oblik javnosti« (1980:303).

Meščanska in socialistična javnost: dopolnjevanje namesto izključevanja?

Interpretacije razmerja med meščansko in socialistično javnostjo je mogoče s formalnga vidika obravnavati skozi dva pristopa: prvi temelji na kronološkem spremljanju razvoja javnosti, če povemo nekoliko poenostavljeno, od antike do obdobja poznega kapitalizma in socialističnih revolucij, drugi pristop pa se opira na t.i. veliko analogijo med meščansko in socialistično (proletarsko, samoupravno) javnostjo. Medtem ko bi za prvi pristop lahko rekli, da je bolj ali manj vključen v vsako analizo, ki hoče pojmovno opredeliti javnost z vidika zgodovinskih dimenzij nastajanja in razvoja tega pojma, pa je drugi pristop navezan na predpostavljeno in samoumevno razliko med meščansko in socialistično javnostjo in mu del naših komunikologov pripisuje središčno mesto. Ko se na primer J. Đorđević podrobneje ukvarja z vlogo javnega mnenja v socialistični demokraciji, najprej

implicitno (1957:25.38) potem pa tudi eksplicitno (1985:93, 185) problematizira razmerje med meščansko in socialistično (samoupravno) javnostjo. V prvi prepozna in ji priznava civilizacijsko raven dosežene stopnje *dotedanjega* razvoja človekovih svoboščin in pravic – čeprav seveda razredno pogojenih – v obdobju prehoda industrijskih v postindustrijske (informativne) družbe. V socialistični javnosti pa vidi tisti novi korak, s katerim je mogoče, če nekoliko parafraziramo Marxa, prestopiti ozko obzorje meščanskega prava in antagonističnih družb sploh.

Glede na »veliko analogijo« je T. Đorđević še določnejši: govori o popolnoma različnih oblikah javnosti (1975:100–187), ki sta tudi nastajali skoz različne razvojne stopnje. V splošnem pristopu opredeljuje (politično) javnost meščanske družbe kot javnost, ki – na ravni razvoja ločenih sfer družbene dejavnosti, zasebne in javne – »posreduje pred državo in njenimi organi oblasti sloj upravljalcev s področja materialne proizvodnje, ki je zaradi moči statusa vtisnil svojemu družbenemu interesu občedružbeni pečat« (1975:100); samoupravno politično javnost pa opredeljuje kot javnost, ki »posreduje med družbo in državo, učinki tega posredovanja pa niso enaki kot v primeru meščanske javnosti, ker se v socializmu, še posebej v samoupravnem, razredna narava države postopoma spreminja, z njo pa tudi narava razmerja družba-država« (1975:128).

»Veliko analogijo« si je za podlago svojega pristopa izbral tudi F. Vreg, ko govori o razliki med meščansko in socialistično demokracijo. Podobno kot J. in T. Đorđević razpravlja predvsem o javnosti samoupravne družbe in o javnem mnenju v delegatskem sistemu. (O javnosti kot konstitutivnem elementu in bistveni vsebini samoupravne demokracije govori Vreg podrobneje v študiji, ki jo je napisal skupaj s S. Splichalom, 1986a:54-57).

Analizo razmerja med meščansko in socialistično javnostjo, ki v določenem smislu presega okvir tradicionalne marksistične teorije, je po našem mnenju predstavil T. Jantol. Ko je proučeval samo idejo meščanske javnosti in njeno konstitucijo in resničnost, jo je opredelil kot kategorijo, ki »se utemljuje v družbenem področju proizvodnje in družinske intimne. Zato so njena publika privatni ljudje (z legitimacijo državljana). Pluralizem svojih zasebnih izkušenj prenašajo v javnost, kjer oblikujejo svojo skupno politično voljo, da bi jo uresničili z volitvami nosilcev javnih pooblastil, z zakonodajno pobudo ali kako drugače. Zasebno lastništvo je podlaga njihove avtonomnosti in soglasja s pravili političnega življenja« (1980:26). Socialistično javnost proučuje T. Jantol skozi razvoj socialistične ideje, od Thomasa Paina do Marxovega pronicanja v anatomijo in strukturo meščanske družbe in njegovih spoznanj o potrebi in nujnosti spreminjanja te strukture. V pojmu socialistične javnosti razlikuje – glede na tip socializma – dve podvrsti: javnost v socialistično urejeni družbi (etatistični socializem) in javnost v samoupravni družbi. Tudi Lj. Tadić v svojem delu o javnosti jemlje obstoj »velike analogije« kot predpostavko za svojo analizo, ki pa jo utemljuje skozi svojo interpretacijo Habermasovih ter Negtovih in Klugejevih teorij o meščanski oziroma proletarski javnosti.

Navedeno obsežno citiranje naših avtorjev še vedno ne zadošča za to, da bi lahko odgovorili na vprašanje o teoretskem izvoru njihovih pristopov. Oziroma konkretnije, če bi nanj hoteli odgovoriti, bi morali proučiti povezanost njihovih zastavitev z najnovejšimi raziskovalnimi paradigmami v svetovni komunikaciji. Ker pa na takšno vprašanje ni mogoče odgovoriti na kratko in enoznačno, bomo samo opozorili na razmerje med idejo in resničnostjo socialistične javnosti in na eno od možnih konceptualizacij pristopov jugoslovanskih komunikologov, ki piše-

jo o javnosti in javnem mnenju v socializmu. Izhodišče za takšno sistematizacijo smo našli v predlogu za konceptualno taksonomijo, ki ga je izdelal S. Splichal v delu »Od javnega do svobodnega mnenja« (1981). Čeprav, kakor priznava sam avtor, pomeni »določeno nasilje nad raznovrstnostjo pojmovanj in tudi določeno poenostavljanje« (1981:1609), pa ta taksonomija omogoča, da umestimo različne interpretacije v okvir izdelanih koncepcij. V predlagani taksonomiji, s katero bi radi preizkusili teoretsko pripadnost jugoslovanskih komunikologov, so na voljo tri koncepcije: 1. koncepcija kritične teorije, 2. koncepcija o delitvi oblasti in odgovornosti med vlado, množičnimi mediji in publiko, in 3. strukturalno funkcionalna teorija in sistemska teorija množičnega komuniciranja.

Hitra in zato ne dovolj poglobljena ocena bi pokazala, da je dela domačih avtorjev o javnosti in javnem mnenju s precejšnjo zanesljivostjo mogoče uvrstiti v prvo vrsto koncepcij. (Edina izjema je Supkova študija, ki jo je težje konceptualno kot pa disciplinarno opredeliti; glede na prevladujočo uporabo ameriške literature o metodah proučevanja stališč in javnega mnenja jo štejejo za pomemben prispevek k spoznavanju temeljnih postulatov klasične ameriške komunikologije). Da naši avtorji ne pripadajo drugi in tretji vrsti, zlahka odkrijemo: koncepcija o delitvi odgovornosti in moči med vlado, množičnimi mediji in publiko, ki jo razvija ameriška funkcionalna komunikologija in njena evropska inačica, nemška »Zeitungswissenschaft«, povezuje razliko med »demokracijskimi« in »totalitarnimi« sistemi z (ne)obstojem klasičnih političnih in ekonomskih kategorij meščanske družbe, kakršni sta parlament in tržišče; po mnenju naših avtorjev je bistvo te razlike v vladajoči obliki lastnine nad produkcijskimi sredstvi in v tipu države. Radikalni sistemski teoretiki, kot npr. N. Luhmann, pa nasprotno temu menijo, da je klasična teorija javnosti dnes neprimerna za kritično rabo; štejejo jo celo za agrarnozgodovinski epifenomen, ki se ga je treba na vsak način otresti.

Pripadnost naših avtorjev h kritični teoriji družbe zlahka razkrije tudi neposreden vpogled v njihove glavne tekste in v njihov način interpretacije javnosti. Vendar pa se takšno razpoznavanje ne konča s taksonomičnim preštevanjem, saj so interpretacije jugoslovanskih komunikologov razporejene po dokaj široki lestvici kritične teorije družbe – od klasičnih Marxovih postulatov in analize delovanja razrednih družb ter objektivno spoznane in znanstvene dokazane nujnosti njihovega revolucionarnega spreminjanja, do tematsko in vsebinsko obnovljenih in obogatenih pristopov, pa vse do interpretacij, ki so deloma ali povsem zunaj koordinat tradicionalne marksistične paradigme. Vsekakor ostaja disciplinarna raznolikost in teoretska (ne)enoznačna pripadnost koncepciji kritične teorije eno temeljnih obeležij, ki je značilno za obči pristop in odnos jugoslovanske komunikologije do vladajočih svetovnih raziskovalnih paradigem. Hipotezo o (ne)obstoju dominantne (pod)paradigme, ki bi ji jugoslovanski komunikologi disciplinarno, teoretsko-spoznavno in vrednotno pripadali in jo razvijali kot konstelacijo koncepcij, vrednot in delovanj – na katerih bi bila udeležena skupnost raziskovalnih somišljenikov, ki proizvaja specialno stvarnost in skupno soglasje, ki velja kot samoorganizacija družbe,² implicitno potrjujejo tudi spremembe znotraj koncepcije kritične teorije – zlasti v zadnjih dvajsetih letih – ki so v klasični pristop prvega rodu kritičnih teoretikov vnesle še celo vrsto novih momentov in okoliščin.³

² G. Capra/Ogilvy (1986), Elmwood Newsletter, Herbst.

³ S. Splichal, Razvoj znanosti na obrobju ..., 12.

Ko povzemamo razpravo o ideji, resničnosti in perspektivah socialistične javnosti v interpretacijah jugoslovanskih komunikologov, se moramo nujno vrniti k argumentaciji, iz katere izhajajo trditve o obstoju takšnega tipa javnosti kot posebne entitete. Trditev o teoretsko izvedljivi in praktično dokazani razliki med meščansko in socialistično javnostjo temeljijo na t.i. veliki analogiji: meščanska javnost – socialistična (samoupravna, proletarska) javnost = meščanska družba-socialistična družba. Ta trditev izhaja iz (napačne) premise kritične teorije družbe o *obstoju javnosti kot obči kategoriji* – ki da je podobna, na primer, kategoriji proizvodnje in jo najdemo tudi pri naših avtorjih.

Ta »posebnost« – posebnost t.i. socialistične javnosti – pa ni opredeljena »s posebnim razmerjem konkretne javnosti do določenega načina proizvodnje in z njo določeno razčlenjenostjo družbe ter z odnosom človeka do narave« (S. Splichal, 1981a:1611), ampak je ideološko argumentirana tako, da se zdi, kot da se bistvo in narava kapitalistične družbe tako rekoč samoumevno in posledično spreminjata s spreminjanjem lastninskega razmerja nad proizvodnimi sredstvi in s pravnonormativno »ukinitvijo« privatnega prilaščanja ter privatnolastniškega izkoriščanja.⁴ Zato se je težko spraševati o možnostih in perspektivah socialistične javnosti, če najprej ne razčistimo s temi ideološkimi postulati. Da bi javnost v porevolucionarnih, v bistvu še vedno enostrankarskih družbah imela svojo prihodnost, je nujno (samo)osveščeno razvijanje in izvajanje temeljnih in neodtujljivih generičnih svoboščin in pravic ljudi, kakršne so na primer: a) pravica do objavljanja mišljenja množičnih medijih in svoboda mišljenja ter izražanja nasploh; b) pravica do sodelovanja v upravljanju z množičnimi mediji in komunikacijskimi organizacijami, in c) pravica in svoboda združevanja in medsebojnega povezovanja z namenom uresničevanja individualnih in skupnih interesov ter izenačevanje državljanov po pravicah in dolžnostih ne glede na njihov socialni status.⁵

Perspektive socialistične javnosti potemtakem ne povezujemo z idealnotipskim, v bistvu utopičnim – v slabem pomenu te besede – ali ideološkim projektom spreminjanja razrednih družb, temveč z možnostjo praktične uresničitve navedenih temeljnih svoboščin in pravic državljanov, od česar je odvisno tudi uresničevanje generične pravice ljudi, da neusmerjeno, svobodno in po lastni izbiri medsebojno komunicirajo. Samo na takšnih načelih izpeljana sprememba porevolucionarnih družb odpira perspektivo demokratični javnosti, ki bi nastajala in rasla iz ideje o »odprti družbi« in/ali informacijski dužbi kot potencialno novi, a zaenkrat še vedno stari/novi paradigmi.⁶

LITERATURA:

1. Đorđević, J., *O javnom mnenju*, Rad, Beograd, 1957.
2. Đorđević, J., *Otvoreno društvo*, Radnička štampa, Beograd, 1985.
3. Đorđević, T., *Političko javno mnenje*. R. Cirpanov, Novi Sad, 1975.
4. Đorđević, T., Implikacije neistraženog javnog mnenja, *Sociološki pregled*, 3-4, 1981., 145-153.
5. Jantol, T., *Javnost samoupravne demokracije*, FPN, Zagreb, 1975.
6. Jantol, T., *Socijalizam i javnost*, CEKADE, Zagreb, 1980.
7. Jantol, T., Emancipacijski potencial javnosti, *Marksiistička misao*, 1, 1980, 21-31.

⁴ Z. Žugić (1988), *Informacijsko društvo – nova paradigma*, CICID, Beograd, 51-57 in 90-97.

⁵ S. Splichal (1986) *Množično komuniciranje in razvoj demokracije*, Komunist, Ljubljana, 12-14.

⁶ Z. Žugić, *Informacijsko društvo*, 145-157.

8. Jantol, T., O javnosti v socialistični družbi samoupravne demokracije, *Teorija in praksa*, 23(1986)6, 551–522.
9. Splichal, S., *Množično komuniciranje med svobodo in odtujitvijo*, Obzorja, Maribor, 1981.
10. Splichal, S., Od javnog do slobodnog mnijenja, *Naše teme*, 10, 1981.
11. Splichal, S., Istraživanje javnog mnijenja u svjetlu kontroverzi između kritičke i administrativne paradigme u komunikologiji, *Naše teme*, 9, 1986, 1321–1345.
12. Supek, R., *Ispitivanje javnog mnijenja*, Liber, Zagreb, 1968.
13. Tadić, Lj., *Javno mnjenje u savremenom društvu – ka kritičkoj analizi modernih političkih pojmova*; Zbornik: Javno mnjenje u prednacrtu novog Ustava, Institut društvenih istraživanja, Bgd. 1964.
14. Tadić, Lj., *Ogled o javnosti*, Univerzitetska riječ, Nikšić, 1987.
15. Vreg, F., *Teorija javnega mnenja*, I. del, VŠPN, Ljubljana, 1968.
16. Vreg, F., *Javno mnjenje*, VŠPN, Ljubljana, 1973.
17. Vreg, F., *Društveno komuniciranje*, CIP, Zagreb, 1975. 10, 1978, 1108–1119.
18. Vreg, F., Množični mediji, javno mnjenje in demokracija, *Teorija in praksa*, 15(1978)10, 1108–1119.
19. Vreg, F., *Javno mnjenje in samoupravna demokracija*, Obzorja, Maribor, 1980.
20. Vreg, F., Samoupravno komuniciranje i informisanje u funkciji samoupravnog položaja radnika i radnih ljudi, *Pregled*, 11–12, 1981, 1244–1260.
21. Vreg, F., Političko komuniciranje i konstrukcija društvene stvarnosti, *Novinarstvo*, 3–4, 1985, 177–184.
22. Vreg, F., Samoupravljanje, društveno komuniciranje in mnenjski pluralizem, *Teorija in praksa*, 6–7, 1986, 724–738.
23. Vreg, F., Splichal, S., *Množično komuniciranje in razvoj demokracije*, Komunist, Ljubljana, 1986.